

Prilozi za povijest diplomacije i vojnokrajškog ratovanja u 16. stoljeću

Autori objavljuju dva pisma koja su dio obimne razmjene pisama između sultana Osmanskog Carstva i careva Svetoga Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti. Pisma su vrijedan izvor za povijest diplomatskih odnosa između dva imperija u 16. stoljeću te za povijest vojnokrajškog ratovanja. Nakon uvodnog teksta slijedi prijepis pisama s njemačkog pisma na latinicu te prijevod s njemačkog na hrvatski jezik. Uvodni tekst i građu prati obilan kritički aparat.

Ključne riječi: korespondencija, diplomatski odnosi, Vojna krajina, ratovanje

Arhivi u Beču i Grazu čuvaju brojne izvore za vojnokrajšku, odnosno za hrvatsku ranonovovjekovnu povijest. Zbog specifičnosti jezika i pisma uglavnom ih koristi manji broj stručnjaka.¹ Dva pisma, koja smo smatrali vrijednim izvorom za povijest diplomacije, ali i povijest vojnokrajškog ratovanja te, naposljetku, za povijest hrvatskog ranonovovjekovnog prostora, objelodanjujemo ovdje u prijepisu i prijevodu, uz prateći kritički aparat.²

- ¹ U nastavi iz njemačke paleografije koja se izvodi na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu već se godinama osposobljava studente za čitanje i razumijevanje izvora pisanih njemačkim jezikom i pismom, popularno zvanim 'gotica'. Nastavu, u obliku izbornog kolegija na preddiplomskoj i diplomskoj razini, te u obliku kolegija iz vještina na doktorskoj razini, već deset godina izvodi dr. sc. Sanja Lazanin, znanstvena suradnica na Institutu za migracije i narodnosti u Zagrebu. Vidi priručnik: Sanja Lazanin, *Priručnik iz njemačke paleografije*, Tipex, Zagreb 2004. Od akademske godine 2001/2. do 2007/8., suvoditeljica u izbornom kolegiju bila je Nataša Štefanec. Prijepisi i prijevodi nastali su akademske godine 2007/8. godine, kao rezultat rada dvojice studenata povijesti u naprednoj grupi, Mislava Gregla i Nevena Kovačev s mentoricom Natašom Štefanec. Sve troje zahvaljujemo kolegici Sanji Lazanin na suradnji i prijedlozima za poboljšanje ovog rukopisa. Na pomoći i sugestijama oko razrješavanja osobnih imena osmanskih dužnosnika i toponima zahvaljujemo prof. dr. sc. Nenadu Moačaninu, mr. sc. Vjeranu Kursaru te gospodinu Ranku Pavlešu, čiji su doprinosi istaknuti u bilješkama.
- ² Već je Radoslav Lopašić u prvom svesku svoje nezaobilazne zbirke *Spomenika hrvatske krajine* (Zagreb, 1884, 22-28) objavio prijepis njemačkog izvornika koji sadrži popis većih napada i šteta koje

Pisma su napisana 1578. godine i dio su obimne razmjene pisama između Murata III,³ sultana Osmanskog Carstva, i Rudolfa II,⁴ cara Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti, odnosno njihovih najviših vanjskopolitičkih dužnosnika. Naime, sami vladari nisu osobno korespondirali, već su za tu svrhu imali odgovarajuće službenike – pisma je u sultanovo ime pisao veliki vezir Mehmet-paša Sokolović,⁵ a u carevo ime habsburški orator (poslanik, ambasador) na Visokoj Porti, Joachim von Sinzendorf.⁶ Ovaj tip korespondencije uglavnom je razmjenjivan tijekom razdoblja mira i primirja, u kojima je bilo dogovoreno i obećano načelno suzdržavanje od bilo kakvih ratnih operacija na krajiškom prostoru. Ipak, obje su strane teško obuzdavale vojne jedinice u svojim utverdama, kako redovnu plaćenu vojsku, kojoj

su Osmanlije počinile po Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu od 1575. do 1582. godine, a koji je sastavila onovremena vojnokrajiška administracija. Nekoliko događaja iz ovih pisama pojavljuje se i u pismima koje objavljujemo, no informacije nisu identične, ni redosljedom, ni pojedinostima.

- 3 Murat III. vladao je od 1574. do 1595. godine. Nasljedivši oca Selima II, poznatog kao pijanicu, ustanovio je svojevrstan presedan relativnom nebrigom za političke i državne poslove, živjeti u haremu i ostavši u povijesti zabilježen kao slabić. Nadzor nad politikom u prvih pet godina Muratove vlasti, držao je, do dana kada je ubijen, veliki vezir Mehmet-paša Sokolović. Vidi: Josef Matuz, *Osmansko Carstvo*, Zagreb 1992, 89-90.
- 4 Rudolf II. Habsburg (Beč, 18. srpnja 1552 – Prag, 20. siječnja 1612), car Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti od listopada 1576. do siječnja 1612. godine, ugarsko-hrvatski kralj od rujna 1572. do studenog 1608. godine. Rudolf II. premjestio je carsku prijestolnicu iz Beča u Prag, u kojem je stolovao veći dio života. Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, knjiga V. Matica hrvatska, Zagreb 1973, passim. Službeno, titula Rudolfa II. često se pisala na navedeni ili sličan način: »... von Gottes gnaden, Erwöhltler Römischer Khayser zu allen zeiten mehrer des Reichs, in Germanien, zu Hungarn, Böheimb, Dalmatien vnndt Sclauonien etc König, Erzherzog zu Osterreich, herzog zu Burgundi, Steür, Khärnten, Crain vnndt Wirtenberg etc Grauen zu Tyrol etc.« Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1579-13-1; slično u Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1596-8-29, itd.
- 5 Sokollu Mehmet-paša ili Mehmet-paša Sokolović, rođen između 1500. i 1510. godine (obično se citira godina 1506) u Sokolovićima, kod Visokog, u današnjoj Bosni i Hercegovini. Nakon što je unovačen za janjičara i prošao obuku u Istanbulu, munjevito se uspinjao u osmanskoj vojno-administrativnoj hijerarhiji. Nakon brojnih visokih dužnosti (primjerice, nakon smrti Hajrudina Barbarose bio je godinama na dužnosti kapudan-paše, admirala osmanske mornarice), uspio je dobiti i najvišu. Veliki vezir bio je od lipnja 1565. do smrti, u listopadu 1579. godine, kad je ubijen u Istanbulu. Jedan je od najsposobnijih i najpoznatijih velikih vezira u povijesti Osmanskog Carstva, o čemu svjedoči i činjenica da je na ovoj dužnosti opstao za vladavine trojice sultana, Sulejmana Veličanstvenog, Selima II. i Murata III. Vidi, primjerice, komentare Hazima Šabanovića u Evliji Čelebi, *Putopis. Odlomci o jugoslovenskim zemljama*, Hazim Šabanović (prijevod, uvod i komentari), Sarajevo 1996, 79.
- 6 Joachim von Sinzendorf (1544-1594), član plemićkog roda porijeklom iz mjesta Sinzendorf kod Nußbacha u Gornjoj Austriji (*Oberösterreich*), bio je habsburški orator na Visokoj Porti od 1578. do 1581. godine. Vidi i: Ralf C. Müller, *Prosopographie der Reisenden und Migranten ins Osmanische Reich (1396-1611)*, Bd. VIII, Eudora-Verlag, 2005. Zanimljivo je da je jedan od njegovih potomaka, grof Prosper Anton Joseph von Sinzendorf (1700-1756), blizu Plzeňa (Pilsena) u današnjoj Republici Češkoj, na mjestu srednjovjekovnog dvorca, 1720-ih godina sagradio novi dvorac Zámek Trpísty (Schloss Trpist). Dvorac je sagrađen kao kasnobarokni. U unutrašnjosti dvorca, na svodu, nalazi se impozantna freska na kojoj je prikazan Prosperov predak, Joachim von Sinzendorf, na audijenciji kod sultana Murata III.

su plaće rijetko i neredovito isplaćivane, tako i neplaćene jedinice, koje su uglavnom živjele od pljačke. Različiti napadi i provale, od Erdelja do Jadranskog mora, odvijali su se i tijekom razdoblja mira i primirja, što je u vojnokrajiškoj historiografiji poznato pod imenom 'malog rata'. U ovom tipu ratovanja sudjelovale su obje strane. Vijesti o neprijateljskim upadima te većim ili manjim kršenjima mira, napadanju trgovačkih karavana, spaljivanju sela i odvođenju stoke, imovine i ljudi, kao i vijesti o odmazdama za takva djela, brzo bi stizale do prijestolnica – Istanbula i Beča ili Praga. Službenici zaduženi za vanjsku politiku skupljali bi obavijesti o štetama i napadima i periodično ih prijavljivali suprotnoj strani preko diplomatskih predstavništava. Radilo se o diplomatskoj igri u kojoj se nastojalo dobiti na vremenu i na moralnoj nadmoći. Vladari bi se jedan drugome prezentirali kao ljubitelji mira i časni ljudi, zgranuti neprijateljskim, okrutnim djelatnostima suprotne strane te moleći suprotnu stranu da održava kontrolu nad svojom vojskom. Naravno, vladari šesnaestostoljetnih imperija samo su djelomično mogli i uspijevali kontrolirati svoje vojne jedinice i zapovjednike, posebno ako se radilo o jakim klijentelističkim i interesnim grupacijama, koje su znale do koje mjere smiju kršiti primirje. Zanimljivo je da su 1578. godine tri vjerojatno najvažnija vojno-politička aktera na osmanskoj strani rumelijskog ratišta, a time i u ovim pismima, bila iz obitelji Sokolović u današnjoj Bosni i Hercegovini, naime, veliki vezir Mehmet-paša Sokolović, budimski begler-beg Mustafa-paša Sokolović⁷ i tada iznimno ratoborni bosanski sandžak-beg Ferhat-beg Sokolović.⁸

Važnu ulogu u održanju ravnoteže igrao je i tribut (danak, poklon, dar) koji su Habsburgovci godišnje trebali isplaćivati Visokoj porti za očuvanje mira.⁹ Habsburgovci su se suglasili isplaćivati tribut ne bi li osigurali odsustvo velikih osmanskih vojnih pohoda, posebice onih na Beč, kojima se u ovom trenutku još nisu mogli

- 7 Mustafa-paša Sokolović bio je bosanski sandžak-beg do 1566. godine, a budimski beglerbeg ili paša od 1566. do listopada 1578. godine, kad je ubijen. Podatke nam je posredovao prof. dr. sc. Nenad Moacanin.
- 8 Ferhat-beg Sokolović, odnosno, Ferhat-paša Sokolović. Od 1566. do 1574. godine bio je kliški sandžak-beg, od 1574. do 1580. bosanski sandžak-beg, zatim od 1580. do 1588. godine bosanski paša, a pred kraj života, od 1588. do 1590. godine budimski paša ili beglerbeg. Ubijen je u Budimu. Poznat je po gradnji džamije Ferhadije u Banja Luci, u kojoj je stolovao od svog dolaska na mjesto bosanskog sandžak-bega i u kojoj je pokrenuo niz drugih važnih izgradnji pretvorivši je u značajan ranoosvjetkovni grad. Komentari H. Šabanovića u Čelebi, Sarajevo, 1996, 212-213.
- 9 Već od 1530-ih Habsburgovci su plaćali godišnji dar ili tribut sultanu (*Verehrung, Tributum*) u iznosu od 30.000 guldena godišnje. Ova praksa prestala je tek s mirom u Zsitvatoroku, 1606. godine. Veliki mirovni ugovori između imperija sklopljeni su 1547. i 1568. godine u Jedrenju (Edirne, Adrianopolis), a Mehmet-paša Sokolović je 1577. produžio mirovni ugovor s Habsburgovcima na osam godina. Praksa primanja darova, te posebno mita, bila je uobičajena praksa političkog dogovaranja i pregovaranja u Osmanskom Carstvu. Dužnosnici Carstva razmjenjivali su čak mjesečne darove da bi osigurali naklonost i to je uvijek bilo obostrano, dakle, uključivalo je i darove viših dužnosnika nižima. Za Mehmet-pašu Sokolovića pričalo se da u audijenciju nije primao osobe koje bi došle bez dara. Vidi, primjerice, Matuz, n. dj., 90-96.

odprijeti. Zbog ratovanja na drugim euroazijskim frontovima, kao što je, primjerice, bio rat s Perzijom od 1577/8. do 1590. godine,¹⁰ Osmanlijama je ovaj sporazum odgovarao, no to ih nije sprječavalo u manjim operacijama, na primjer napadanju i osvajanju Pounja 1577/8. godine. Habsburgovci u ovom trenutku nisu imali spreman odgovor na takve operacije te su i oni puštali svoje vojnike da uglavnom nekažnjeno krše primirje. Ovakvi napadi i korespondencija koja im je slijedila, unatoč vrlo oštrim riječima, nije rezultirala prekidima mira i primirja u vremenima kad je objema stranama to primirje odgovaralo, no moglo je vrlo lako poslužiti kao izgovor za prekid primirja i napad većeg formata čim bi se jedna strana osjetila spremnom za ofenzivu. Stoga su obje strane vodile računa o tome da dobro zabilježe sve napade i štete, ne bi li imale spreman izgovor za napad. Habsburgovci su bili u znatno težem pregovaračkom položaju jer su bili vojno slabiji, a i obvezali su se na plaćanje tributa, koji su teško namicali. Naime, osmanska je strana, osim napada i čarki, i kašnjenje pri predaji tributa mogla lako protumačiti kao prekid primirja, odnosno kao izdaju "prijateljstva" i "mira" među imperijama. U najgorem su pak položaju bili stanovnici krajine, kojima se razdoblja mira i razdoblja rata nisu puno razlikovala, o čemu svjedoče i pisma koja objavljujemo.

U pismima se navodi velik broj toponima, mjesta kod kojih su se odigravale čarke, pljačke ili bitke, kao i utvrda osmanske ili kršćanske vojske, na relativno širokom graničnom pojasu od današnje Slovačke do Bosne i Hercegovine. Toponimi su redom pisani vrlo iskrivljeno, a često su germanizirani. Pri razrješavanju toponima koristili smo egzonyme kod onih mjesta čiji su se pohrvaćeni nazivi ustalili u upotrebi. Glede ostalih toponima u prijevodu smo koristili današnji naziv mjesta, a eventualne povijesne nazive i dodatne obavijesti dali smo u bilješkama. One toponime koje nismo mogli ubificirati, u prijevodu smo stavili u kurziv.

Dio osoba, koje se spominju u pismima, mogli smo detektirati u građi i literaturi, a za dio koji se spominje samo titulom, odnosno rangom, ili samo osobnim imenom to je bilo teže ili nemoguće, pogotovo zato što se radi o vrlo velikom teritoriju. Obavijesti do kojih smo uspjeli doći dane su u bilješkama.

Pri transkribiranju s njemačkog pisma na latinicu nužno dolazi do brojnih poteškoća zbog nepostojanja jasnih pravopisnih pravila u 16. stoljeću, ali i zbog specifičnosti rukopisa. Poteškoće smo razriješili na sljedeći način. Veliko slovo koje se javlja usred ili na kraju riječi transkribirali smo kao malo slovo. Pisar je pravio jasnu razliku između *Z* i *z*, te je ta razlika provedena i u transkripciji, bez obzira na moguće nelogičnosti. Dio riječi latinskog porijekla i toponimi koji su u izvorniku pisani latinicom, u transkripciji su označeni kurzivom. Kad su u pitanju grafemi *W* i *w* te *H* i *h*, ponekad je bilo nemoguće odrediti radi li se o malom ili velikom slovu

10 Osmanlije su vodili brojne ratove s perzijskom dinastijom Safavida. Murat III. je (protivno volji velikog vezira Mehmet-paše Sokolovića), u vrijeme kada su pisana pisma koja obrađujemo, započeo rat s Perzijom, koji je bio dio šire akcije suzbijanja protuosmanske lige Rimske kurije, Perzije i Rusije, na kojoj je papa nastojao od početka 1570-ih.

te je grafem tada prepisan prema današnjim pravopisnim pravilima. Pisar je često koristio grafem *V* ili *v* s prijeglasom. Taj je grafem u dosljedno transkribiran kao *Ū*, odnosno *ü*. Kontrakcije i suspenzije razriješene su unutar uglatih zagrada.

Prevođenje tekstova s ranonovovjekovnog njemačkog jezika također nosi svoje probleme, dijelom zbog pojmova koji se danas više ne koriste i za koje nemamo pravi ekvivalent u hrvatskom jeziku, a većim dijelom zbog dugih rečenica i specifičnog stila. U hrvatskoj historiografiji rijetko se prevodilo slične tekstove te ne postoji ustaljena terminologija. Nastojali smo u najvećoj mogućoj mjeri zadržati osobitosti ondanšnjeg načina izražavanja i terminologije, a istovremeno izbjeći nezgrapnosti te osigurati tečnost i ritmičnost rečenice.

***

Transkripcija izvornika¹¹

Protestation Schrift an den Sultanum weliche in Türkischer Sprach, den 12 May, im offentlichen Sultanischen *Diuan* übergeben worden. (3v)

Augusti [15]78

Großmechtiger Khayser [*et cetera*]

Eur Hochait würdet one Zweifel, auß Irer Röm[ischen] Kay[serlichen] M[ajestä]t vnnsern allergnedigisten Herrn, durch vnns, Irem Obristem *Vezier*, dem hochgeachten Herrn Mehemet Bascha vberrichten Schreiben, So woll auch auß Iezgedachtes Herrn Obristen *Veziers* aignen *Relation*, gütlich die vrsach verstannden haben, So Ir Kay[serliche] M[ajestä]t disen Iezigen Currier mit ehister müglichister Eill herein an dis Eur Hohait erhöbte Porten abzufertigen bewegt hat, Nemblich über des *Ferhat Begs* auß *Bossen*, als verwierers vnd Feindts aller Rhue vnd annd[er]er seiner nachuolger, greüliche gwalt thätigkatt[en] Schäden, Muetwillen vnd vnbillichaiten sich Zubeschwären vnd Zubeclagen, Weliche nit allain auf die erhaltung des Frids, khain sorg od[er] acht haben, Od[er] d[a]ß Sy sich von dergleichen Üblhatten vnd boßhaiten enthielten, Sonnd[er] Sy geb[en] auch nichts, wed[er] auf Eur Hohait beuelch noch gethonen Schwuer, In dem Sy d[a]ß wenigist nicht, allerlai greüliche Tyranny vnd muetwillen Zu yeben vnd[er]lassen, *practiciren*, hinderschleichen,

11 Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1578-8-ad6-aa (Duplicat von beylage Litt: a No 3), fol. 2r, 2v, 3r, 3v. Protestno pismo sultanu, koje je u ime cara Rudolfa II. pred sultanovim divanom iznio habsburški poslanik.

molestirn vnd überfallen Ir Kay[serlichen] M[ajestä]t Schösser, beschliessens mit grossen Strukhen, Rauben vnd erobern dieselben ains thails mit Gwalt, Zum thail mit betrug, *tributiren* Ir M[ajestä]t Dörffer, die Zuor niemals Zinßbar gewesen sein, Plinderns, verwüestens, Nemen, gefanngen vil tausent Seelen, nit annderst, als wann offner Khrieg wär, welcher *Beg* auß Bossen, über das Eur Hohait Ier M[ajestä]t geschriben, Sy wollen Ine, wie auch alle and[er]e Ire Leuth im Zaumb halten vnd Straffen, dannocht sich vnnd[er]steen dürffen, Zu Ende des Monats Martyr Ir Kay[serlichen] M[ajestä]t Schloß *Dresnik* genant, mit macht vnnd grossem Hör anzufallen, Wie Er es dann kuerz hernach vberweltigt vnnd eingenumen, Gleichsals auch ain annd[er]s *Castel* mit namen *Dobowaz* Zum hefftigsten berennt vnd gestürmet hat, So sein die von Possega über 2000 starkh, den Ersten Aprilis gar biß vnnd[er] Ir M[ajestä]t *Castel* Copreiniz gerent, haben alda den Fleggen außgeprennt, daneben auch drey annd[er]e Dörffer, *Busniz*, *Kolledniz* vnnd *Iwaniz* geplind[er]t, verwüest, ain grosse Anzal groß vnd khlaines viechs, auch vnsäglich vill armer gefanngen, in die erbärmklich diennstberkait hinwekh gefüert vnd getriben, Nit wenig[er] die *Begen* von Sigeth (2r) *Kopan* vnnd Fünfkirchen, haben Sechs meil weegs über Canissa hinauf gestraift, Syben dörffer, die vor niemals ainichen Tribut geraicht Verprennt, vnnd bey 400 Personen geraubt, In dem übrigen, referiren wir vnns, auf den Einschuß, welcher noch vnzellig vil anndere *gruuamina*, schäden vnnd Muetwillen, in sich helt.

Eur Hohait wissen numehr sehr woll, wie oft sich Ir M[ajestä]t erclärt, vnnd Iezo abermallen sich erclären, das Sy khain grosser Sorg noch merers Zu gemüeth vnd Herzen haben, Als die erhaltung vnd bestendigkeit des Fridens, das Sy auch schon ain guette Zeit heer, vnnd auf dato mit der Presenten ferttig vnd dieselb herein Zuschikken entschlossen sein, Allain d[a]ß Sy hergegen auch sehe, spüre vnnd erkenne, das man Ir von hinnen mit gleichmessig[er] gezimender aufrichtigkait wid[er]umb *correspondire*, wie dann die Presenten alberait in Eur Hochait gebiet sich funden, da Sy nicht durch obangedeute boßhafftige leüth vnd übelthätter bißheer verhind[er]t vnd aufgehalten worden wär,

Ersuechen demnach Eur Hochait, vmb die nun so oft vnd oft begertte, dero Schwuer, den *pactis*, thrawen, glauben vnnd Zuesagen gemässe, billiche *restitution*, souiller wid[er] die gerechtigkeit, gebür, verhaissung vnd *pacta* mit Gwalt vnd betrug geraubter, gefanngner, abgedrungner vnnd erobertter Schösser, Dörffer, Leüth Haab vnd güetter.

Protestiren hierauf mit disem vnnsrem *scripto* vor dem angesicht des wahren ainig[en] Gottes (der da siecht vnd erkennt d[a]ß Recht vnnd billiche, Schutz vnnd hülf d[er] warhait vnnd Strafft die vngerechtigkeit) auch hieneben bey Eur Hochait, mit aller gebüend[er] *Reuerenz*, im fahl diser Hanndl mit der ainigen, Rechtmässigen vnd billichen *restitution* vnnd *reparation* nit *remediert*: vnd sich darauf Ir Kay[serliche] M[ajestä]t (die sonst Ie vnd alzeit sonnd[er]s begierig vnd aufrichtig woll genaigt auch bereit ist, vnd noch sein würdet, den Friden

Zuerhalten,¹² Ir Kay[serliche] wort vnd *Iurament* Zuuolziehen, Auch dero Present Zuschikken (welche verehrung dann vmb nichts annd[er]s willen, als von (2v) wegen erhaltung des fridens, guetter Rhue vnd Nachperschafft herein geliefert würdet) Zu annd[er]n mittln der Natürlichen, billichisten, wolbefuegten vnd Zuegelassnen *defension appliciern* vnd greiffen wurden, hierdurch dennoch der gannzen Welt Zuerkennen gebe, das Ir Kay[serliche] M[ajestä]t Zu ainicherlai vnordnungen, Weitleüffigkeit od[er] Fridbruch nit vrsach geben, od[er] den beeder seits vnderthonen, hailsamen friden, getrennt od[er] geprochen habe, Sonnd[er] d[a]ß Sy von disem thail soliches Zuthuen gezwungen vnnd gleichsamb gedrung[en] worden seye, vnnd was Sy dißfals gethon, Es auß schuldig[er] gebür Ires Khay[serlichen] Ambs, von billichait, Rechtens vnnd gewissens halben thuen sollen vnnd müessen.

Bitten also Eur Hochait, mit aller gebüender *Reuerenz*, sich über disen hochwichtig[en] Hanndl, d[er] Rechtmässigen *Restitution* vnd *Reparation*, Auf das ehist, also Zu entschliessen vnnd Zuerklären, damit die Present, welche nunmehr bey ainand[er] vnd Zum Aufpruch ferttig, durch lenngsamere Eur Hochait *Resolution* nit etwo aufgehalten werden, vnnd sich auch Ir M[ajestä]t darnach Zurichten vnnd Wissenshafft habe, Wessen Sy sich von disem Eur Hochait thail Zuuersehen, auch khünfftig Zu thrawen vnd getrosst[en] habe, vnd entlichen solicher gestalt sich Zu *resoluiern*, das Ir M[ajestä]t Im Werkh erkenne vnnd spüre, d[a]ß diser seits der Ebenmässige den *Pactis* vnnd Geschwornnen Zuesagen gleichformige will, begier vnd verlanngen Sey, die verhaissungen auf richtiglich vnd Trewlich, den Friden, Rhue vnd guette Freundschaft, Zuerhalten vnd fortzusezen, Thuen vnns hiemit Eur Hochait mit aller gezimenden *submission* vnd Ehrerbietung beuelh[en], vnnd erwartten Ier billichen, freündtlichen, den *pactis* sich woll gezimenden *resolution*.

N. der Röm[ischen] Kay[serlichen] M[ajestä]t Alhie Residirende oratores. (3r)

***

12 U izvorniku, propustom pisara, nedostaje zatvorena zagrada. Pretpostavljamo da je trebala biti stavljena na ovo mjesto.

Prijevod

Protestno pismo sultanu, koje je 12. svibnja na turskom jeziku podneseno sultanu na javnom sultanovu divanu (3v)

Kolovoz 1578
Velesilni care itd.

Vaše Visočanstvo je – iz pisma Njegova Rimskog Carskog Veličanstva,¹³ našeg premlostivog gospodara, koje je preko nas predano Vašem velikom veziru, visokopostovanom gospodinu Mehmet-paši, kao i iz sada spomenute osobne relacije¹⁴ gospodina velikog vezira – bez sumnje dobro razumjelo razloge koji su ponukali Njegovo Carsko Veličanstvo da ovog sadašnjeg kurira u najvećoj mogućoj žurbi pošalje ovamo na uzvišenu Portu Vašeg Visočanstva. Naime, požaliti se i potužiti na grozna nasilna djela, štete, obijesti i nečasnosti Ferhat-bega iz Bosne, kao smutljivca i neprijatelja svakog mira, kao i drugih koji ga slijede. Oni ne samo da ne paze i ne brinu o održanju mira ili o tome da se ograde od sličnih nedjela i zločina, nego im ništa ne znači niti zapovijed Vašeg Visočanstva ni položena prisega. Pritom ni najmanje ne propuštaju upražnjavati i prakticirati svakojake grozne opačine i obijesti, zaskočiti,¹⁵ molestirati i napadati utvrde Njegovog Carskog Veličanstva gađajući ih velikim topovima te iste pljačkati i osvajati dijelom silom, dijelom izdajom. Pobiru porez u selima Njegovog Veličanstva koja nikad prije nisu bila oporezivana. Pljačkaju, pustoše, uzimaju i zarobljuju tisuće duša kao da je otvoreni rat, a beg iz Bosne se, unatoč tome što je Vaše Visočanstvo pisalo Njegovom Veličanstvu da će njega, kao i sve ostale svoje ljude, držati pod nadzorom i kazniti, krajem mjeseca ožujka ipak usudio velikom silom i vojskom napasti utvrdu Njegovog Carskog Veličanstva zvanu Drežnik te ju ubrzo potom osvojiti i zauzeti. Istodobno je snažnim jurišem zauzeo još jedan kaštel po imenu Dubovac.¹⁶ Oni iz Požege, njih preko dvije tisuće, prvog su travnja harali sve do kaštela Njegovog Veličanstva Koprivnice. Tamo su spalili

13 Veličanstvo (*Majestät*) – car Rudolf II; Visočanstvo, Carsko Visočanstvo (*Hoheit, Keiserliche Hoheit*) – sultan Murat III. U izvorniku se u ovim sintagmama najčešće koriste posvojne zamjenice *Ihre* i *Euere*, čije bi dosljedno prevođenje s *Vaše* prijevod učinilo nerazumljivim pa smo se odlučili za prijevod *Njegovo* kad se odnosi na vladara u čije ime je pismo pisano.

14 U prijevodu ostavljamo riječ relacija (*relation*) jer se radi o specifičnoj vrsti službenog dopisa (postoje i razni drugi, poput instrukcije, propozicije, rezolucije, duplike, triplike, itd.), a ne izvještaju (*Bericht*) ili pismu (*Brief, Schrift*).

15 U ovom kontekstu odlučili smo se za riječ 'zaskočiti' kao moguću prijevod riječi *hinderschleichen*.

16 Vjekoslav Klaić napominje: «*K tomu su se Turci nepristano zalijetali u ostatke hrvatske zemlje. Tako su na početku travnja osvojili Drežnik i spalili Dubovac; u isto je vrijeme do 2000 Turaka haralo kod Koprivnice.*» V. Klaić, n. dj., 423.

mjesto, pritom opljačkali i opustošili tri druga sela, Buzinec,¹⁷ Koledinec i Ivanec,¹⁸ zarobili puno velike i male stoke te neizrecivo puno jadrnika, odvevši ih i otjeravši u tegobno sužanjstvo. Nadalje, begovi iz Sigeta,¹⁹ Koppány²⁰ i Pečuha²¹ su upali šest milja iza Kaniže,²² spalili sedam sela koja nijednom prije nisu platila tribut i porobili oko 400 ljudi.²³ Za ostalo se pozivamo na prilog koji sadrži nebrojena druga gravamina, štete i obijesti.

Vaše Visočanstvo sada jako dobro znade koliko često se Njegovo Veličanstvo izjasnilo – štoviše i sad se izjašnjava – da na duši i srcu nema veće brige od održavanja i trajnosti mira. Također da već neko duže vrijeme, pa i danas, ima spremne darove, koje je odlučilo poslati ovamo. Samo da zauzvrat vidi, osjeti i spozna da se s vaše strane uzvraća istovrsnom, doličnom, iskrenom korespondencijom, tako da darove, nakon što se nađu u području Vašeg Visočanstva, ne bi zaustavili i zadržali gore spomenuti zlonamjernici i zločinci.

Prema tome, od Vašeg Visočanstva – sukladno Vašoj prisezi, ugovoru, vjeri i pristanku – tražimo tako često zahtjevanu poštenu restituciju za toliko puno utvrda, sela, ljudi, imanja i dobara, opljačkanih, porobljenih, potlačenih i osvojenih silom i prevarom, suprotno pravедnosti, doličnosti, najavi i ugovoru.

17 Rudolf Horvat, koji podatke crpi iz Lopašićeve zbirke (bilješka 2) u kojoj je toponim zapisan kao *Busintz*, toponim *Busniz* čita kao Buzinec. Vidi: Rudolf Horvat, *Povijest Hrvatske – od najstarijeg doba do g. 1657*, knjiga 1, Zagreb 1925, 260. Mada toponima Buzinec danas nema, odlučili smo ostaviti ovo rješenje. Ranko Pavleš je iznio tri moguće pretpostavke za razrješenje ovog toponima, na čemu mu zahvaljujemo. Prvo, da bi se moglo raditi o toponimu Botinovac zapisanom u skraćenom i iskrivljenom obliku, drugo, o selu Bušćinec koje se u srednjem vijeku nalazilo zapadno od današnjeg Bjelovara te, treće, o selu Bućinec u okolici samostana Streze. Napominjemo da bi se možda moglo raditi i o obližnjem selu, Pustakovcu, zbog česte zamjene slova *P* i *B* u onodobnom njemačkom.

18 Koprivnički Ivanec.

19 Siget (Sziget, Szigetvár) pada pod osmansku vlast 1566. godine, nakon opsade u kojoj je život izgubio Nikola IV. Zrinski. Siget je postao sjedište sandžaka odmah nakon osvajanja, a krajem 16. stoljeća, na nekoliko je godina bio i sjedište pašaluka. Kao sigetski sandžak-beg spominje se 16. listopada 1574, kao i 3. svibnja 1580. godine, Ali-beg (podatak V. Kursara na osnovu *Mühimme Defteri* (dalje MD) 26 i 43). Također, prema izvješću o osmanskoj vojsci u utvrdama oko Kaniže, koje su sastavili kršćanski zapovjednici za potrebe velikog bečkog savjetovanja o krajini, te odaslali u Beč negdje u svibnju 1577. godine, sigetski sandžak-beg bio je u to vrijeme Ali-beg. On je na svom dvoru imao mnogo dvorjanika koje je uzdržavao jelom, pićem, odjećom i plaćom. Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1577-5-ad5-Litt: a.

20 Danas Törökkoppány. Koppány je bio sjedište sandžaka u Budimskom pašaluku.

21 *Quinqueecclesiensis*, Pécs, Fünfkirchen – sjedište sandžaka u Budimskom pašaluku. Sandžakom Pečuh je godine 1577. upravljao *Iszabek*, koji je također imao svoj dvor i dvorjanike, isto kao i Ali-beg u sandžaku Siget. Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1577-5-ad5-Litt: a.

22 Danas Nagykanizsa.

23 Činjenicu da sela nisu platila tribut (porez), kršćanska strana uzima kao dokaz da nisu pripadala Osmanlijama. Popis koji je objavio Lopašić donosi malo detaljniju obavijest o ovom događaju: *Vmb 18. february ist der Beeg von Zigeth, Kopan vnd Fünfkirchen mit 28 shanen sechs meil oberhalb Canischa eingefallen, haben zu Lezenya, Donya vnd Also Lindva etliche heusser angezündt vnd über 400 personen hinweggeführt.* Lopašić, 1884, 25.

Protestiramo, ovdje, ovim svojim spisom, pred licem jedinog pravog Boga (koji vidi i prepoznaje što je pravedno i pošteno, štiti i pomaže istinu i kažnjava nepravdu), kao i pred Vašim Visočanstvom, sa svim dužnim poštovanjem. U slučaju da se ovo pitanje ne riješi sporazumno, pravednom i poštenom restitucijom i reparacijom – a Njegovo Carsko Veličanstvo (koje je inače uvijek i svagda posebno sklono, iskreno naklono i spremno, i bit će spremno, održavati mir) ispuni svoju carsku riječ i zakletvu te pošalje dar (koji će ovamo biti poslan samo zbog (2v) održanja mira i dobrosusjedskih odnosa) – morat će se posegnuti za drugim sredstvima i pribjeći prirodnoj, najpoštenijoj, raspoloživoj i dopuštenoj obrani. Time će se cijelom svijetu dati na znanje da Njegovo Carsko Veličanstvo nije dalo povoda nikakvim neredima, spletkarenjima i kršenjima mira, nije dijelilo podanike ni na jednoj strani niti kršilo blagotvorni mir, nego da će s Vaše strane biti primorano, štoviše prisiljeno, isto učiniti. Ono što učini na taj način trebat će i morat će biti učinjeno zbog dužnog poštovanja Njegove Carske službe i radi istine, poštenja i savjesti.

Sa svim dužnim poštovanjem molimo, dakle, Vaše Visočanstvo da što brže odluči i izjasni se o ovom prevažnom pitanju pravedne restitucije i reparacije, tako da dar, koji je sada spreman za slanje, ne bi bio zadržan zbog odgođene rezolucije Vašeg Visočanstva. Također, da Njegovo Veličanstvo dobije smjernice i saznanja što može očekivati sa strane Vašeg Visočanstva te, također, čemu može ubuduće vjerovati i u što se pouzdati. Naposljetku, da se odluči na takav način da Njegovo Veličanstvo na djelu osjeti i spozna da glede ravnopravnosti ugovora i zadane riječi s ove strane postoji istovrsna volja, želja i zahtjev za ispravnim i odanim držanjem i održavanjem mira i prijateljstva. Ovim se preporučamo Vašem Visočanstvu sa svom pripadajućom poniznošću, moleći poštovanje i iščekujući Vašu poštenu, prijateljsku i ugovoru odgovarajuću odluku.

U ime Rimskog Carskog Veličanstva ovdje rezidirajući poslanici. (3r)

***

Transkripcija izvornika²⁴

Translation des Mehmet Bascha Schreybens an Ir Kay[serlichen] M[ajestä]t [et cetera] (3v)

8 August [15]78

Nach gewondlichem Tittel [et cetera]

Sey Eur M[ajestä]t freündtlichen Zuwissen, Das verschiner täge, Alheer an die erhobte Portten, Eur M[ajestä]t freündtlich schreiben gelanngt ist, durch welches Inhalt wir verständig vnd Zuwissen gethon worden, wie der Sansiakh Beg auß Bossen, mit namen *Ferhat Beg*, vill Eur M[ajestä]t Schlosser, wid[er] den Friden vnnnd guette Ruhe eingenomen, etlich vil tausent Personen wekh gefüert, vnd täglich ohne vnd[er]laß allerlai schäden, Blind[er]ung[en] vnd außfähl Zuthuen, nit vnd[er]lasse, welcher auch in dem Vergangnen Monat Martie mit grossem Khriegs Hör außgezogen, Eur M[ajestä]t Schloß Dresnikh eingenomen, vnnnd d[a]ß Schloß *Dobowaz* angefallen haben solle, Das auch die Khriegsleüth auß *Possega* vnnnd d[a]ß Schloß *Koproniz* gerent, den Markht daselbst, sambt dreyen Dörffern abgeprennt vnd vil vnd[er]thonen wekh gefüert haben, Derowegen lezt die vnnnd[er]thonen, so auf denselben Gränizen gewhont, alle wekh gezogen, vnnnd also d[a]ß Lannd lähr vnnnd vnbewhont verpliben, Weitter haben wir auß Eur M[ajestä]t schreyben vernomen Nachdem es derselben vnbillich gedunkht, etwas wid[er] den friden, von Irem thail gehandlt Zuwerden, Zugestatten, das Sy Iren aigen Currier darumben hieher geschikht, mit begern, das den *Begen*, die auf Irer Hohait Gränizen wohnen, den Friden Zu Ehren, vnnnd sich demselben gleichmässig Zuerhalten, beuolhen vnd auferlegt werde, Vnd sein also alle, so woll die in Eur M[ajestä]t Schreyben, als in d[er]selb[en] Potschafften vnnnd Leüthen vnns übergebenen schriff[en] begriffne Clagen, vollkomenlich verdolmätscht, geschriben vnnnd vor dem glückhselig[en] thron, seiner Kay[serlichen] Hohait fürgebracht worden, vnnnd da Ir Hohait solche Clag vnnnd beschwörung[en] angehört vnnnd verstanden, haben Sy alsald verordnung gethon, Eur M[ajestä]t ain Khaiserlich Schreyben Zuezuferttig[en], welches geschehen, vnnnd Eur M[ajestä]t hiemit überschikht würdet, Sey derhalben Eur M[ajestä]t Zuwissen, d[a]ß auf Irer Kay[serlichen] Hohait Seitten, der Frid vnnnd guette ainigkait, beständig vnd standhafft bleibt, vnd vor diser Zeit, als vnns d[er] gleichen Eur M[ajestä]t beschwörungen vnnnd Clag schreiben Zuekhomen, seind dazumhal dem *Veziar Mustapha Bassa*, Stathalter Zu Ofen, dem Sein Herrligkait

²⁴ Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1578-8-ad6-bb (Dupplicat der beylage Litt:c, No. 3, Fasc. 8), fol. 3v, 4r, 4v, 5r, 5v, 6r, 6v. Pismo Mehmet-paše Sokolovića Rudolfu II, u onovremenom kancelarijskom prijevodu s turskog na njemački.

led[er] zeit gemehrt werde, dem Sansiakh Begen auß Bossen vnd Clissa, auch andern auf Irer Hohait Granizen Residirenden *Begen*, wie es sich gebürt vnnnd billich ist, ernstlichste Beuelch Zuegeschikht vnnnd Inen, das Sy den Friden Zuuolziehen, vnnnd guette ainigkait Zuerhalten, khain Zeit versaumben, auch Eur M[ajestät] Königreich vnnnd Lannde, vngeblagt vnnnd vnmolestiert (4r) lassen sollen, auferlegt worden, Vnnnd so Iez newlich von Eur M[ajestät] d[er]gleichen Beschwörung schreiben Vns Zuegeschikht, vnnnd überantwort worden, auch dieselb[en] wir vor dem hohen Thron vnnsers glückseligsten Khaisers, das Gott sein Sig vnnnd victori sterke vnnnd erhalte, fürbracht, haben Ir Kay[serliche] Hohait, neue Kay[serliche] Beuelch verordnet, vnnnd beuolhen dem benannten *Veziar Mustapha Bassa*, Insonnd[er] hait dem Sansiakh *Beg* auß Bossen, vnnnd annd[er]n *Begen* ernstliche scharphe Beuelch Zuezufertigen, Welche albereit geschehen, Wils Gott der Almechtig, Sy sollen künfftig Eur M[ajestät] Königreich vnnnd Lanndtschafften nimer mehr, nit allain Zumolestiern Khüen sein, Sonnd[er] Sy werden sich von Iren Deputation vnnnd aignen örttern, nicht rüen noch bewegen dürffen, die geehrten *Begen* aber, die auf den Gränizen des Kay[serlichen] Gebiets seiner Großmechtigkait wohnen, Clagen entgegen ohne vnnnd[er]laß, vber Eur M[ajestät]t Hauptleüth vnnnd Gräniz officialen, vnnnd Zäig[en] vnns an, das dieselb[en] Eur M[ajestät]t Haupt vnnnd Beuelchsleüth nit fridlich leben, sonnd[er]n allerlai schad[en] vnnnd Einfähl, wid[er] Irer Hohait Schlösser, Märkht vnd Dörffer thuen, vnnnd anderm des *Mehmi chihai* leüth, so ain Schiff mit Profiant geladen, bey *Paxa* an d[a]ß Lannd gezogen vnnnd daselbst gewart, sein von den Khriegsleüthen von Erla vnuersehens überfallen, ain Ianizar sambt seinem Weib, vnnnd ain Khriegsman *osman* genannt, gefang[en], d[a]ß Schiff verprennt vnnnd ins Wasser versenkt worden, an ainem andern orth *sian Curtaran* genannt, haben die obbenenten von Erla ain Carauassarei angefallen, vnd etlich Personen darauß wekh gefüert, Auf den Gränizen bey Gran weil man das gras abgeschnitten hat, sein die vom Thodtes vnnnd den grossen Markt khomen, Vnnnd ain *Asapen* od[er] Nassadisten daselbst enthaubt, zum annd[er]n mhal seind Sy vorhabens, die Roß auf dem Gras wekh Zufüern, wid[er]jumb khomen, von den vnserig[en] aber ersehen vnnnd Zu Rukh geiagt worden, im nacheillen seind der vnserigen, von den Schützen, so hindter ainer Halt gestannden, Ir Zwen *Hamza Vaiuoda* vnnnd *Ahmet Vaiuoda* erschossen, auch ain *spabi* verwundt: derselben übltätter Aber sein Irer drey auch endhaubt worden, Vnnnd die üblthätter von Comorrn haben ain, *Saika* so nahend bey den Gärtten auf der wacht gewest, überfallen, 40 *Asapen* sambt des Schiffs *patron* gefang[en] vnnnd wekh gefüert, Iezt newlich haben sich die Khriegsleüth von *Viuar, Nitra, Scoran, Komian*, Comorrn vnnnd (4v) Thottes Zu Roß vnd Fuss Zusa-men geschlagen, vnnnd an ain orth *Battory Keswir* genant, khomen, daselbst sich in ainer Halt, mit 16 Fändlein vnnnd Zwelf Falconetlen, die Sy auf den Wägen gefüert, aufgehalten, Vnnnd als Sy vnnnd[er] die Pallankha *Kakot* gerent, vnnnd von den vnserigen ersch[en] worden, seind Sy mit schand, wid[er] Zu Rukh gezogen, nach 5 od[er] 6 tag[en] aber wid[er]jumb khomen, die vnsern haben Inen nachgesetzt, Sy

erwischt, *Sinam Beg* hat auch auf Sy treffen, starkh mit Inen gescharmüzlt vnnnd Sy geschlagen, auch zum Zaichen, derselben Zwelffe hieher an die Glückhsälige Porten geschikht, In dem Sansiakat *Zacesna* sein die übltätter vmb derselben gelegenhait herumb, Zu dreyen vnnnd[er]schidlichen mallen, in Ir Hohait Gebiet gerent, 40 Personen vnnnd 3000 Schwein entfüert, ain annd[er]mhal wid[er]jumb eingefallen Zwo vnd Zwainzig Personen vnnnd 1800 Schwein wekhgetriben, Item vnnnd[er] ain orth *Minslauona* genannt, Drey mal gerent, ainmhal etlich P[er]sonen gefang[en], die annd[er]n Zwaymal aber, ist das Castel Zuegesperrt worden, In dem Sansiakat *Hattuan* ain mhal eingefallen, vnnnd den *Beg* von *Sycen* in ain Halt gebracht, Zu ainer Zeit haben Sy das Khriegs volkh von Solnok geschlagen, ainmhal die Khriegsleüth von *Brym* auf die Halt gefüert, drey mhal allerlai list vnnnd betrug[en] den *Abmat Beg* Zu *Hattuan*, auch in ain Halt Zubring[en], gebraucht, vnnnd Iez newlich hat der *Sansiakh Beg* auß *Possega* hieh[er] geschriben, vnnnd bericht, das d[a]ß Khriegsvolkh von *Koproniz* vnd *Zabiak* nahend an demselben Sansiakat gelegen, den *Kynez*o sambt Zehen vnnnd[er]thonen auß dem Dorff *Pazutza* obbenentem Sansiakhat gehörig, vmbgebracht, die übrigen vnnnd[er]thonen mit Weib vnnnd Khind, auch das Viech hinwekh gefüert, Drey mussulmanen, die vmb Profandt außgangen, gefang[en] vnnnd das dorff abgeprent, mher haben die oberzelten, auß Zwayen Dörffern *Girwis* vnnnd *Ierewa* genant, alle die vnnnd[er]thonen Wekh gefüert, vnnnd die Dörffer abgeprent, Item ausser der oberbürten schäden, haben die Obristen vnnnd Herrn, auß disen hernachuoigenden Siben Schlössern, *Zabiak, Kopronitz, Toploniz, Rasta, Kyrbiroffitza, Warazdin* vnnnd *Kosma* in ainem Monnat Drey mhal Zusammen khomen vnnnd mit Irem vnnnd[er]gebne[n] Khriegsvolkh nahend bey *Possega* sich gesamblet, des fürnemen die vnnnd[er]thonen daselbst Zubeschädig[en], vnnnd Zu molestiern, die vnserig[en] aber habens erfahren, sich mit den Mussulmanischen (5r) dazumhal verhandnden Khriegsleüthen fertig gemacht, allenthalben guette wacht vnnnd Gardi bestölt, das also dieselbig Zusammenkhunfft, an Irem fürnemen gehindert vnnnd vnuerrichter sachen abziehen müessen, Feyern aber doch tag vnnnd nacht nicht, schaden vnnnd Einfäl Zuthuen, Vnnnd wiewol es billich, was vnnsere Gräniz *Begen* vnns schreyben, das wir demselben glauben geben, nicht desto wenig[er] werden auch solche Ire Schreyben, Clag[en] vnnnd beschwörung[en], von den gefangnen die hieher geschikht vnnnd gebracht, *confirmirt* vnd bestät, dann die gefangne, Wann man Sy in dem Kay[serlichen] *Diuan* befragt, Freywillig ohne gwalt, od[er] eingebung bekennen, alles, was vnns Zuuor vnnsere *Begen* hieher berichtet, vnnnd diß alles ist an Ime selbst war, auch hierinnen khain außred od[er] Zweiff durchauß nicht, vnd wiewol Ains od[er] Zway Eur M[ajestät]t Casteln ingenomen worden, So ist doch vmb d[er]selben Gegent herumb khain Wohnung, kain gepautes Lannd, Ia man leidet grossen mangl an Profiant, vnd annd[er]n notdurfften, darumben auch, d[a]ß Sy an den Gränizen lig[en], Seind Sy von Eur M[ajestät]t thail übltättern bewhont worden, die ainhelliglich mitainand[er] auß denselben Schlössern, Irer Hohait Gebiet Zu molestiren Vnd Zubelaidig[en] außgefallen, da aber vnnsere Gräniz

Khriegsleüth solches erfahren, Sein Sy denselben entgegen gezogen, Sy angetroffen vnnd in die Flucht geschlagen, Im nacheillen aber, als die vnnsern dieselben Zufahren vermaint, seind Sy die üblthätter, auß vrsach, d[a]ß in den Schlössern khain Profiant, vnnd von den vmblygenden örtern nichts dahin Zubringen, noch Zuerhoffen gewest, auf die Seitten geflohen vnd die Schlösser verlassen, da haben vnnsere Khriegsleüth, die Heüser also Öd vnnd lähr gefunden, dieselben eingenomen, Vnd nit, wie man fürgibt, mit gwalt wid[er] den Friden vnd mit Geschüz beschossen vnnd erobert, Doch ist Eur M[ajestä]t auch nit verporg[en], d[a]ß Eur M[ajestä]t Khriegsvolkh etliche Schlösser in vnserm Gebiet abgeprennt vnnd sonst allerlai schäden vnd Einfäl gethon, Vnnd ausser obeingefüerter vnd erzölter schäden, Wann alle annd[er]e Einfähl, Blind[er]ung vnd Raubereyen von Eur M[ajestä]t Khriegsvolkh, in Irer Hohait Lannden beschehen, die Personen vnnd viech, So hinwekh gefüert, Seelen vmbgepracht vnnd der armen Güetter geplindert, solten erzelt werd[en], Es wäre (5v) Vnmüglich, solches alles mit schreyben Zubegreifen, Seind also Irer lenge halben außgelassen vnnd diß allain, was oben steet, kürzlich erzelt word[en], Der ware Gott ist weis, vnd waiß alle ding, vnnd sein Zeugnuß ist allain gnueg, das die übltätter auf Eur M[ajestä]t thail, nicht gezaumbt werden, Sonnd[er] ohn vnnd[er]laß mit schäden, übltatten vnd übertrettung[en], den vnsern Zu Clagen Vrsach geben, Ich Eur M[ajestä]t aufrichtig[en] Freund, die bestendigkeit des Fridens vnd guetter Ruehe begerend vnd wünschend, hab alle meine gedankhen, Syn vnd gemüeth dahin gewendnt, auf d[a]ß baid[en] thail vnd[er]thonen vnd *Vassaln*, in guetter sicherhait, Rhue vnd ainigkeit leben köndten, Vnd diß mein begern vnd wünschen, lanng Zeit Zuerhalten, bemühe Ich mich bey dem Glückseligsten Khaiser der Vier thail der Welt, das in Gott der Almechtig alle Zeit biß Zu d[er] auferstehung der Todten erhalte, mit allerlai berichten, *Information* vnd woll *accommodirten* Relationen, Vnd mit disem vnserm *procediren* vnd d[er]gleich[en] guette *officia, prestiern*, haben wir das Fewr des Zorns seiner Hohait ermildert vnnd erwaicht. Auß diser abeingefüerten erzöllung, schliessen Eur M[ajestä]t vnnsere guette naigung vnd gemüet Zu sein, Weil Zu baid[en] Seitts guette ainigkeit vnd der grundt des waren fridens begert vnd verlangt wierdt, d[a]ß nothwendiglich vonnöten, alles was bißheero geschehen, d[a]ß es geschehen sey, künnfftig aber, Wann etwas wid[er] die sicherhait vnnd aufgerichten Friden, was sich Zuertag[en] vnd erhöhen wurde, sol man alsdann allen müglichen Vleiß anwenden, damit die Ihenig[en], so die beuelch übertretten vnd darwid[er] gehandelt haben, wie es sich gebürt, gestrafft werd[en], weil dann dem also, Wann nun Eur M[ajestä]t diß vnnsere freündtlich schreiben Zuhann[en] gelanggt, So soll Eur M[ajestä]t überflüssigen, aufrechten freündtschafft vnd volkhommenen lauttern Zuenaiung nach, so Eur M[ajestä]t mit der Portten, die ain Nesst der Glückseligkeit ist, gehabt, Vnnd laut des Kay[serlichen] Schreybens Irer Hohait, welches Eur M[ajestä]t hiemit geschikht wirdt, Eur M[ajestä]t Present, so von Allters heero, Zu d[en] erhöbten Portten geschikht worden, nit leng[er] aufgehalten, Sonnd[er] alle Iar Zu rechter bestimbter

Zeit herein (6r) geordnet werden, Vnnd wie wir vnnsern *Begen* den Friden ernstlichen Zuhalten beuolhen, Also wil sich auch Eur M[ajestä]t gebüren Iren Haupteüthen, Irer Vesstungen Verwaltern Vnnd Graniz officialen, gleichsals aufzuerlegen, Vnnd Zubeuelhen, das Sy Iren Vnd[er]gebnen Khriegsleüthen, hinfüro nimer mher Zuegeben noch gestatten, wider den Friden, Rhue vnd ainigkeit, Einfäl, blinderung vnnd Schäden in dem Kay[serlichen] Gebiet seiner Großmächtigkait Zuthuen, das auch die üblthätter vnnd Fridbrüchige gezaumbt, vnnd die, So der *prohibition* vnd Beuelch Zu wid[er]hann[en], gestrafft werden, auf d[a]ß, wann Zu baid[en] thail, die Frids *Capitulation* guette Rhue vnnd ainigkeit gehalten, vnnd geehrt wirt, die sicherhait vnnd guette freündtschafft, so Zwischen vnns ist, bestendig bleiben vnnd lanng weren möge, vnnd Eur M[ajestä]t geruechen guetten Vleiß anzuwenden, damit die vnnd[er]thonen, *Vassaln* vnnd die Armen schwachen leüth, sicherlich vnd Ruewigelich sein vnd leben mügen (6v)

***

Prijevod

Prijevod Mehmet-pašina pisma Njegovom Carskom Veličanstvu itd.

8. kolovoza 1578.

Prema uobičajenom naslovu itd.

Vašem Veličanstvu prijateljski dajemo na znanje da je proteklih dana ovamo na Visoku Portu prispjelo prijateljsko pismo Vašeg Veličanstva, iz čijeg smo sadržaja razumjeli i primili na znanje da je bosanski sandžak-beg, imenom Ferhat-beg, protivno miru, zauzeo mnoge utvrde Vašeg Veličanstva, odveo nekoliko tisuća osoba i dnevno ne prestaje činiti svakojake štete, pljačke i upade. Isti je i proteklog mjeseca ožujka izašao s velikom vojskom, zauzeo utvrdu Vašeg Veličanstva Drežnik i napao utvrdu Dubovac. Budući da su i vojnici iz Požege harali pod koprivničkom utvrdom, spalivši samo trgovište, zajedno s tri sela, te odvevši mnogo podanika, stanovnici koji žive na toj krajini su svi izbjegli, a zemlja je ostala prazna i nenaseljena. Nadalje, iz pisma Vašeg Veličanstva shvatili smo da ste – nakon što ste nepravedno pomislili da je potvrđeno kršenje mira s naše strane – ovamo poslali svog osobnog kurira s molbom da se begovima koji žive na području Njegovog Visočanstva zapovijedi i naloži da poštuju mir i ponašaju se u skladu s njim. Dakle sve su žalbe, kako one iz pisama Vašeg Veličanstva, tako i one obuhvaćene pismima koje su nam predali Vaši

poslanici i ljudi, u potpunosti prevedene, napisane i podnijete pred blaženi tron Njegova Carskog Visočanstva. Čim je Njegovo Visočanstvo saslušalo i razumjelo ove tužbe i žalbe, odmah je naredilo da se zgotovi carsko pismo za Vaše Veličanstvo, što je i učinjeno te je pismo poslano Vašem Veličanstvu. Dajemo, stoga, Vašem Veličanstvu na znanje da na strani Njegovog Carskog Visočanstva mir i jedinstvo ostaju trajni i čvrsti. Prije toga, kad su nam pristigle te žalbe i pisma s pritužbama Vašeg Veličanstva, poslana je, kako se i pristoji, najozbiljnija zapovijed veziru Mustafa-paši – namjesniku Budima, neka mu se njegovo gospodstvo stalno uvećava – te sandžak-begovima iz Bosne²⁵ i Klisa,²⁶ kao i ostalim begovima koji obitavaju na granici Njegovog Visočanstva. Naloženo im je da poštuju mir i održavaju potpuno jedinstvo, da ne troše vrijeme te da ne uznemiruju i ugrožavaju kraljevstva i zemlje Vašeg Veličanstva. Tako su nam nedavno poslana i predana ta žalbena pisma Vašeg Veličanstva te smo ista podastrijeli pred visoki tron našeg blaženog cara – Bog neka mu osnaži i održi pobjedu. Njegovo Carsko Visočanstvo je donijelo novu carsku zapovijed i naredilo da se spomenutom veziru Mustafa-paši, posebice sandžak-begu iz Bosne i ostalim begovima zgotovi ozbiljna oštra zapovijed, što je već učinjeno. Dao svemogući Bog da oni nikad više ne mognu ne samo ugrožavati kraljevstva i staleže Vašeg Veličanstva, nego se niti ne usmjele micati s dodijeljenih im položaja. Časni se begovi, pak, koji žive na granicama carskog područja Vašeg Veličanstva, neprestano tuže na vojnike i graničare Vašeg Veličanstva i ukazuju nam da ti kapetani i zapovjednici Vašeg Veličanstva ne žive u miru, nego čine svakojake štete i napadaju utvrde, trgovišta i sela Njegovog Visočanstva. Između ostalog ljude Mehmi čehaje,²⁷ koji su brod natovaren namirnicama kod Paksa²⁸ izvukli na obalu i tamo ga čuvali, nenadano su napali vojnici iz Egera,²⁹ koji su zatočili jednog janjičara s njegovom ženom i vojnika zvanog Osman te zapalili brod i potopili ga u vodu. Na jednom drugom mjestu, zvanom *Sian Curtaran* (Adony),³⁰ gorespomenuti iz Egera su napali

25 Bosanski sandžak-beg je u to vrijeme Ferhat-beg (vidi bilješku 8).

26 Kliški sandžak osnovan je nakon pada Klisa 1537. godine. Kliški sandžak-beg je od 1574. do 1577. godine bio Mustafa-paša ili Lala Mustafa-paša Sokolović. Mada je službeno sjedište sandžaka bilo u Klisu, sandžak-begovi su stolovali u Livnu, gdje i Mustafa-paša, baš oko 1577/78, sagradio džamiju (Lala-pašina ili Beglučka džamija). Vidi komentar H. Šabanovića u Čelebi, Sarajevo, n. dj., 140; Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1980, 126-134; Fehim Spaho, «Džamije i njihovi vakufi u gradovima kliškog sandžaka početkom XVII vijeka», u *Analiz Gazi Husrev-begove biblioteke*, knjiga V-VII, Sarajevo 1978. Kao kliški sandžak-beg, 5. lipnja 1579. godine, spominje se Ferhat-beg (podatak V. Kursara na osnovu MD 36).

27 Čehaja je zamjenik nekog visokog službenika u Osmanskom Carstvu.

28 Grad u središnjoj Mađarskoj, na Dunavu.

29 Agra, Egri, Erla, Erlau, Jagier, Jegar, Jager. Eger je bio jedna od rijetkih utvrda koja se uspjela oduprijeti velikim osmanskim napadima 1540-ih i 1550-ih godina. Osmanlije su ga uspjele osvojiti tek 1596. godine, nakon više od 40 godina intenzivnog opsjedanja.

30 U izvorniku *Sian Curtaran*. Hazim Šabanović navodi da je to mjesto Adony (Duna-Adony) na desnoj strani Dunava, ispod Budima, te da turski naziv *Cankuratan* znači "spasilac duše, živora". Vidi komentari H. Šabanovića u Čelebi, Sarajevo, n. dj., 366, 510. Zahvaljujemo prof. dr. sc. Nenadu Močaninu na podatku.

jedan karavan-saraj³¹ i iz njega odveli nekoliko osoba. Na granici kod Ostrogona,³² dok se kosila trava, pod veliko trgovište došli su oni iz Tate³³ i odsjekli glavu jednom azapu³⁴ ili nasadistu.³⁵ Drugi put su namjerno odveli konje s pašnjaka, došli opet, ali su ih naši uočili i gonili natrag. U strci su dvojicu naših, vojvodu Hamzu i vojvodu Ahmeda,³⁶ ustrijelili strijelci iz zasjede, a jedan je spahija³⁷ ranjen. Isti zločinci su i ovoj trojici odsjekli glave, a zločinci iz Komarnog³⁸ su napali šajku koja je držala stražu kod *Gärttena* te zarobili i odveli 40 azapa s vlasnikom broda. Nedavno su se skupili konjanici i pješaci iz Nové Zámky,³⁹ Nitre,⁴⁰ Šuranya,⁴¹ Komjatica,⁴² Komarnog i Tate i došli do mjesta zvanog Bátorove Kosihy.⁴³ Ovi su se zadržavali u zasjedi sa šesnaest jedinica⁴⁴ i dvanaest falkoneta,⁴⁵ a kad su harali pod palankom *Kakot*,

31 Putna postaja, konačište, za smještaj putnika i robe u Osmanskom Carstvu.

32 Još i Esztergom, Gran, Strigonium, Estergon, Usturgon – sjedište sandžaka u Budimskom pašaluku od vremena formiranja pašaluka, početkom 1540-ih.

33 Još i Dotis, Tottes, Tóváros, Totis – velika kršćanska utvrda.

34 Azap – pripadnik osmanske vojske. Azapi su korišteni kao čuvari, odnosno stražari na gradskim vratima, mostovima, kulama i slično. Uglavnom se radilo o pješacima, naoružanima različitim hladnim oružjem, ali mogli su biti i konjanici. Vidi, primjerice, Kreševljaković, n. dj., 24.

35 Nasadisti ili šajkaši su vojnici koji služe na riječnim brodovima (šajkama). Onovremeni kršćanski izvori tako nazivaju i osmanske i kršćanske vojnike koji služe na riječnim plovilima.

36 Vojvoda je i na osmanskoj i na kršćanskoj strani bio zapovjednik manjih vojnih jedinica koje su mogle pripadati i plaćenim i neplaćenim postrojbama, konjici ili pješadiji. Obično se u toj ulozi nisu nalazili »Nijemci«. Pod zapovjedništvom vojvode moglo je biti 20-25 konjanika, 50-ak pješaka i slično.

37 Spahija je konjanik u osmanskoj vojsci. Svoje vojne obveze i svoj položaj temelji na uživanju timara, odnosno imanja i svih prihoda s imanja, koji mu dodjeljuje sultan.

38 Comorn, Komarom, Komárom – velika kršćanska utvrda, danas u Slovačkoj.

39 Újvár, *Érsekújvár*. Neuhausl, Novum Castrum, Uyvar – velika kršćanska utvrda poznata kao jedna od tri pravilne zvjezdaste tvrđave (uz Palmanovu i Karlovac) izgrađene po principima renesansnog utvrđnog graditeljstva. Danas se nalazi u Slovačkoj.

40 Nitra (Njitra, Nyitra, Neutra) – velika kršćanska utvrda, danas u Slovačkoj.

41 *Scoran* je, vjerojatno, mjesto Šurany (Schuran, Surány, Nagysurány, Velké Šurany) između utvrda Nové Zámky i Nitra, danas u Slovačkoj.

42 *Komian* je, vjerojatno, mjesto Komjaticc (Comiat, Komjât), između utvrda Nové Zámky i Nitra, danas u Slovačkoj.

43 *Battory Keswir* je, vjerojatno, mjesto Bátorove Kosihy, koje je na starim mađarskim kartama upisano kao Bátorkesz.

44 *Fähnlein* je vojna jedinica, sastavljena od nekoliko stotina vojnika (broj se može kretati od stotinjak do 300 ili više) okupljenih oko kapetana sa zastavom (*Fahne*). Ovaj termin koji se, počevši od srednjeg vijeka, koristio tijekom 16. stoljeća, u 17. je stoljeću sustavno zamijenjen terminom *Kompanie*, *Compagnie*. Siegfried Fiedler, *Taktik und Strategie der Landsknechte, 1500-1650*, Bechtermünz 2002, 64f, 66ff, 70, 148, 164.

45 *Falkonet* je bio top vrlo malog kalibra učvršćen na dva kotača s relativno laganim metalno-drvenim pomičnim postoljem. Ulazio je u skupinu takozvanih *Schlangen*, artiljerije s dugom cijevi, kalibra 20-40, koju se punilo željeznim kuglama. U razmatranom periodu, postojali su i veći topovi, razvrstani u nekoliko skupina, koje se punilo gusenim i kamenim kuglama, između ostalih, poznate *Kartaunen*, koje su često s vanjske strane bile ukrašene reljefima, bile su učvršćene na masivnim drvenim kotačima i postolju, imale su relativno kraće cijevi, kalibra 5-8, i punile su se ve-

spazili su ih naši i natjerali ih na sramotan uzmak. Nakon pet-šest dana došli su opet, ali naši su ih slijedili i porazili. Sinan-beg⁴⁶ ih je također presreo, snažno se s njima sukobio i pobijedio ih te kao dokaz poslao njih dvanaestoricu ovamo na blaženu Portu. U Čazmanskome sandžaku⁴⁷ su zločinci u istim okolnostima u tri različita navrata harali područjem Njegovog Visočanstva odvevši 40 osoba i 3000 svinja. Drugi put su opet napali te orelu 22 osobe i 1800 svinja. Zatim su triput harali pod mjestom zvanim Moslavina,⁴⁸ jednom zarobili nekoliko ljudi, a druga dva puta je kaštel bio zatvoren. Jednom su upali u sandžak Hatvan⁴⁹ i zarobili bega od Szécsénya.⁵⁰ Jednom su potukli vojnike iz Szolnoka,⁵¹ jednom zarobili vojnike iz Bryma, a triput primijenili svakojaka lukavstva i prevare da bi zarobili Ahmet-bega od Hatvana.⁵² Nedavno nam je pisao požeški sandžak-beg⁵³ izvjestivši da je vojska iz

likim željeznim kuglama. Georg Ortenburg, *Waffen der Landsknechte, 1500-1650*, Bechtermünz 2002, 63-78.

- 46 Možda šandžak-beg sandžaka Ostrogon ili Szécsény.
- 47 Čazmanski sandžak je trebao biti uspostavljen odmah nakon pada Čazme u osmanske ruke, 1552. godine (kao godina organiziranja sandžaka pojavljuje se i 1557. godina jer je osmanskim vlastima uvijek trebalo nešto vremena za uspostavu svih elemenata potrebnih za funkcioniranje sandžaka). Zbog prenošenja sjedišta sandžaka u zadnjoj trećini 16. stoljeća, iz previše isturene Čazme u Pakrac, a zatim i u Cernik, sandžak se u osmanskim izvorima znalo, osim sandžak *Zacesna* (Začesna), nazivati još i Pakračkim i Cerničkim sandžakom. Sva tri naziva u osmanskim izvorima javljaju se još i početkom 17. stoljeća. Vidi: Nenad Moacanin, *Slavonija i Srijem u razdoblju osmanske vladavine*, Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod 2001, 7-11, 131-138. Prema izvješću zapovjednika Slavonske krajine Veita von Hallega iz lipnja 1577. godine, pakrački sandžak-beg bio je u to vrijeme Ahmet, koji je stolovao u Cerniku (*Sansagghumb Pakherz ... Cernickh, ein offner grosser marckht, da der Ahomet Beg, so Iezo Sansagg zw Pakheriz ist, Personlich resediert*). Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1577-6-3, 1r, 5r-5v, 6r-6v. Klaić donosi obavijest da je pakrački sandžak-beg polovicom 1580. godine bio Ali-beg, brat bosanskog sandžak-bega, Ferhat-bega Sokolovića, ali i obavijest da je oko pola godine kasnije, pakračkom sandžak-begu Ali-begu, pomagao Ahmet-beg od Cernika, što je pomalo zbunjujući podatak. Klaić, n. dj., 432.
- 48 *Minstlauna* je vjerojatno utvrda Moslavina, smještena između rijeke Česme i Ilove, na zapad vrlo isturena i zapravo usamljena utvrda Čazmanskog sandžaka. Ovu utvrdu Osmanlije su izgubile 1591. godine. Ne treba ju miješati s Podravskom Moslavinom. Moacanin, n. dj., 2001, 9-11, 137.
- 49 Hatvan (Hatvan) je mjesto u Mađarskoj, između Budimpešte i Egera. Nakon što su 1540-ih godina Osmanlije osvojile velike dijelove Ugarskog Kraljevstva, godine 1552. osnovale su dva pašaluka (ejalet, beglerbegluk), Budimski i Temišvarski. Budimski se pašaluk od tada sastojao od 15 sandžaka sjeverno od Drave, od kojih je jedan bio i Hatvanski sandžak (u sastavu Budimskog pašaluka od njegova osnivanja). Géza Dávid – Pál Fodor (ur.), *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*, Brill, 2000, 164-165.
- 50 Szécsény (Sycen, Szečený, tur. Sečen) – sjedište sandžaka u Budimskom pašaluku.
- 51 Solnock, Solnok, Zolnock, Solnoca – sjedište sandžaka u Budimskom pašaluku.
- 52 Izgleda da je Ahmet-beg tada bio sandžak-beg Hatvana. Dvije godine kasnije, dana 4. rujna 1580. godine, kao sandžak-beg Hatvana navodi se Sinan-beg (podatak V. Kursara na osnovu MD 43).
- 53 Osmanlije su požeštinu osvojile sredinom 1536. godine, a sam grad najkasnije početkom 1537. godine. Ubrzo nakon osvajanja Osmanlije osnivaju Požeški sandžak, koji je, nama relevantne, 1578. godine, pripadao Budimskom pašaluku. Prema izvješću zapovjednika Slavonske krajine Veita von Hallega, o osmanskim vojnim snagama u Požeškom sandžaku, odaslanom nadvojvodi Ernestu iz Varaždina, 16. lipnja 1577. godine, požeški sandžak-beg bio je Mehmet (*Posegai. Der*

Koprivnice i Žabjaka,⁵⁴ koji se nalaze blizu njegova sandžaka, ubila kneza⁵⁵ i deset podanika iz sela *Pazutza*, koje pripada gorespomenutom sandžaku. Odvela je i ostale podanike sa ženama i djecom, kao i stoku te uhvatila tri muslimana, koji su izašli po provijant, i spalila selo. Gorespomenuti su odveli i sve podanike iz dvaju sela, zvanih *Girwis* i *Jerewa*, te sela spalili. Nadalje, osim gorespomenutih šteta, zapovjednici i gospoda iz obližnjih sedam utvrda, Žabjaka, Koprivnice, Topolovca, *Raste*, *Kyrbiroffitze*, Varaždina i *Kosme*,⁵⁶ skupili su se triput u jednom mjesecu i s podređenom im se vojskom okupili u blizini Požege kako bi nanijeli štetu poslovnima podanika i zlostavljali ih. Naši su, pak, saznali, pripremili se s tamo raspoloživom muslimanskom vojskom i posvuda postavili dobre straže kako bi ovi bili spriječeni u svojem okupljanju i svojim namjerama te se morali povući neobavljena posla. Ali ne gube ni dana ni noći, nego čine štete i upadaju, i koliko god bilo točno što nam pišu naši pogranični begovi, kojima vjerujemo, ova njihova pisma, tužbe i žalbe još više

gewaltigen vnd Volckreiche fleckhen, Vvnd hanndls Statt da auch viel Raguster, Vvnd ander Wellische Khauffleut Wonen vnd handlen. Der Mahamut Beeg, Alß der Zeit Sansagg, sein Resedenz hatt ...). Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1577-6-3, 1r, 5r-5v. Vjekoslav Klaić, prepričavajući izvore o osmanskim upadima, kao požeškog bega, u srpnju 1580. godine, spominje Skender-bega, koji pogiba u boju krajem rujna 1580. godine. Klaić, n. dj., 432. Zatim, dana 15. srpnja 1581. godine, kao požeški sandžak-beg spominje se Mustafa-beg (podataka V. Kursara na osnovu MD 45).

- 54 Poznata utvrda na habsburškoj strani je u ovo vrijeme Sv. Ivan, danas Sveti Ivan Žabno. Samo desetak kilometara istočno od ovog mjesta nalazi se Žabjak. Budući da izvornik izričito navodi da se radi o utverdama u blizini Požeškog sandžaka te dva puta identično navodi utvrdu *Zabiak*, smatrali smo da je ovaj toponim u prijevodu najbolje 'prevesti' kao Žabjak. Iako bi se moglo raditi i o poznatijoj obližnjoj utvrdi Sv. Ivan, napominjemo da plaćeni vojnici u to vrijeme još uvijek nisu bili čvrsto stacionirani u utverdama (unatoč naporima vojnih vlasti), nego su obično boravili negdje u blizjoj okolici, da bi se mogli odazvati pozivu na pohod.
- 55 *Kynez* = knez.
- 56 Tri nerazriješene utvrde vjerojatno treba tražiti među habsburškim utverdama na Slavonskoj krajini, uzimajući u obzir moguće greške pri prijevodu turskog pisma na onovremeni njemački, negdje u bečkoj kancelariji, daleko od same krajine. *Kyrbiroffitze* je možda Đurđevac iz kojeg tada redovno idu pohodi na osmansku stranu. *Rasta* bi mogla biti Rasinja, ali i *Kosma* se s minimalnom intervencijom može čitati *Rasina*. Prema razmišljanju Ranka Pavleša *Kosma* bi mogao biti Kuzminec (crkva Svetih Kuzme i Damjana), u kojem se kaštel spominje od 1543. godine, a njegovi su vlasnici, iako nisu bili u sustavu Krajine, sudjelovali u borbama na granici. Ova pitanja ostavljamo otvorenim i dajemo smjernice za moguća rješenja. Naime, utvrde Slavonske krajine godine 1554. su: Varaždin, Koprivnica, Đurđevac, Ludbreg, Križevci, Gradec, Ivanić, Kloštar Ivanić, Sveti Križ, Rasinja, Kostajnica i Novigrad, Kupinac. Milan Kruhek, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog Kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb 1995, 155. Utvrde Slavonske krajine godine 1577. su: Varaždin, Koprivnica, Đurđevac, Križevci, Ivanić, Sveti Križ, Topolovac, Bisag i Zagreb. Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1577-13-2, 61v-65v. Godine 1578. trebalo je provesti zaposijedanje sljedećih utvrda: Križevci (Cirkvena, Sv. Petar, crkva Sv. Juraj, Glogovnica, Sv. Ivan, Toplica, Remetinec, Gradec), Koprivnica (Drnje, Đelekovac, Novigrad, Đurđevac, Topolovac, prazna crkva između Koprivnice i Topolovca, Apatovac, Ludbreg), Ivanić (Kloštar Ivanić, Sveti Križ, Gofnec), Zagreb, Varaždin. Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1578-3-1-1/2. Planirano je i zaposijedanje Rasinje, praznog kaštela na Kalniku, Vrbovca, Lepoglave, Božjakovine, i Prodavića, koje nije realizirano. Beč, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, 1577-13-2, 65v-72v.

potvrđuju i zarobljenici koji su ovamo poslani i dovedeni. Naime, zarobljenici, kad ih se ispituje na carskom Divanu, svojevolumno i bez prisile ili predaje priznaju sve što su nam naši begovi prethodno poručili, a sve je to već po sebi istinito i tu uopće nema izgovora ili sumnje. I ukoliko su jedan ili dva kaštela Vašeg Veličanstva zauzeta, ipak u njihovu okruženju nema obitavališta niti je zemlja izgrađena. Da, trpi se velika nestašica u provijantu i ostalim potrepnostima. Također, budući da leže na granici, na strani koja pripada Vašem Veličanstvu, naseljeni su zločincima, koji su iz tih utvrda jednodušno zajednički napali da bi zlostavljali i ugrožavali područje Njegovog Visočanstva. Ali, kada su naši vojnici to saznali, krenuli su im nasuprot, presreli ih i u bijegu potukli. U potjeri – kad su ih naši naumili uhvatiti⁵⁷ – zločinci su se raspršili i napustili utvrde zato što u utvrdama nije bilo provijanta, a iz okolnih se mjesta nije moglo ništa dopremiti, niti se moglo čemu nadati. Tada su naši vojnici pronašli kuće prazne i napuštene te iste zauzeli, a nisu ih, kao što se predbacuje, napali oružjem i osvojili nasilno, protivno miru. Također, Vašem Veličanstvu nije nepoznato da su vojnici Vašeg Veličanstva spalili nekoliko utvrda na našem području i inače počinili svakojake štete i upade. Kad bi, osim gore navedenih i ispričanih šteta, trebalo spomenuti sve ostale upade, pljačkanja i robljenja, odvedene ljude i stoku, ubijene duše i opljačkana jadra dobra što su u zemljama Njegovog Visočanstva počinili vojnici Vašeg Veličanstva, bilo bi nemoguće sve to obuhvatiti pismom te je zbog duljine ispušteno i kratko je ispričano samo ono što gore stoji. Pravi Bog je mudar i zna sve stvari i On sam je dovoljan svjedok da zločinci na strani Vašeg Veličanstva nisu obuzdani, nego štetnim djelima i prelascima bez prestanka daju našima razloga za tužbe. Ja, pravi prijatelj Vašeg Veličanstva, želeći i htijajući trajnost potpunog mira, usmjerio sam sve svoje misli, razum i osjećaje na to da podanici i vazali s obje strane mogu živjeti u potpunoj sigurnosti, miru i jedinstvu. Da bih te svoje želje i htijenja duže vrijeme održao, kod blaženog cara četiriju strana svijeta – održao ga svemogućći Bog sve vrijeme do uskrsnuća mrtvih – nastojim svakojakim izvještajima, informacijama i dobro prilagođenim relacijama. Tim svojim nastojanjima te drugim korisnim postupcima i gorljivošću⁵⁸ ublažili smo i omekšali vatru gnjeva Njegovog Visočanstva. Budući da se s obje strane želi i zahtijeva potpuno jedinstvo i temelj istinskog mira, nužno je primijetiti, sve što se dosad dogodilo, dogodilo se, ali ubuduće, kad se nešto poduzme i počini protiv sigurnosti i sklopljenog mira, potrebno je odmah uložiti sav mogućći trud da pojedinci koji prekrše zapovijedi i ravnaju se protivno njima budu kažnjeni kako se pristoji. Budući da je tomu tako, kad Vašem Veličanstvu u ruke dospije ovo naše prijateljsko pismo, Vaše Veličanstvo – prema obilatim i iskrenom prijateljstvu i potpuno otvorenoj sklonosti koju Vaše Veličanstvo ima s Portom, koja je gnijezdo blaženstva, te prema carskom pismu Njegovog Visočanstva koje je odavde poslano Vašem Veličanstvu – ne treba duže zadržavati dar Vašeg Veličanstva, koji se od davnine na ovamo šalje na Visoku

57 U *Frühneuhochdeutsch* glagol *fahen* dolazi u značenju *fangen, empfangen, erfassen, auffangen*.

58 Smatramo da glagol *prestiern* dolazi od latinskog glagola *praestare*.

Portu, nego ga svake godine u točno određeno vrijeme slati ovamo. Jednako kao što mi naređujemo svojim begovima iskreno održavati mir, tako se i Vašem Veličanstvu pristoji na isti način naložiti i zapovjediti svojim zapovjednicima, upraviteljima utvrda i krajiškim službenicima da svojoj podređenoj vojsci nikad više ne dopuste ni privole raditi protivno miru i jedinstvu te činiti upade, pljačke i štete na carskom području Njegove Velesilnosti. Također, da se zločince i prekršitelje mira zatvori te kazni one koji ravnaju protivno zabrani i zapovijedi. Dodatno, ako se na obje strane bude poštovao i održavao mirovni sporazum, mir i jedinstvo, sigurnost i prijateljstvo koji postoje između nas mogli bi biti stalni i dugotrajni, a Vaše Veličanstvo spokojno uložiti trud da podanici, vazali i jadni izmučeni ljudi mogu sigurno i mirno živjeti.

SUMMARY

Contributions to the history of diplomacy and warfare in Military Border in the 16th century

Archives in Vienna and Graz deposit numerous sources for the history of the Military Border and the Croatian early modern history in general. Due to specific language and script they are used by a relatively small number of experts. From 2001/2002, a course in German palaeography is thought at the History Department of the Faculty of Philosophy in Zagreb, resulting, amongst other, with the present publication of sources. Two chosen letters, both written in 1578, were part of the vast correspondence between the Ottoman sultan, Murad III, and the Emperor of the Holy Roman Empire, Rudolf II. Letters were conceived and written by their highest diplomats, Grand Vizier Sokollu Mehmed Pasha and Habsburg orator at the High Porte, Joachim von Sinzendorf. They are a valuable source for the history of early modern imperial diplomacy as well as for the history of early modern war making. The letters reveal numerous events and military actions (robberies, attacks, skirmishes) from Transylvania to the Adriatic Sea, and are rich in onomastic material. They also discover methods and goals of imperial high policies. Introductory article is followed by a transcription of two chosen documents from German („Gothic“) to Latin letters, their translation from early modern German to contemporary Croatian and a rich critical apparatus.

Key words: correspondence, Murad III, Rudolf II, diplomatic relations, Military Border, warfare, Ottoman Empire, Holy Roman Empire, Croatian early modern history